

POATE SUPLINI ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR ACTUALELE FORME DE SPECIALIZARE ALE RESTAURATORILOR?

Aurel MOLDOVEANU

1 Noi nu facem greșeala să spunem și conservatori pentru că nici o universitate din România nu pregătește conservatori. Cum ar putea face acest lucru atâta timp cât toți cei care pretind că pregătesc și conservatori, confundă restaurarea cu conservarea nefiind în măsură să-i definească câmpurile ocupaționale nici cum să-i și pregătească.

2 Cartă în lipsa altui termen generic.

3 Prima a avut loc la Iași.

4 Însăși autorii memoriului afirmă că "Formarea restauratorilor fiind una mai complexă, multidisciplinară, impune o durată de formare de cel puțin 5 ani". Din păcate însă soluția preconizată de aceștia nu rezolvă problema. Se ignoră faptul că masteratul specializează, nu formează.

În luna iunie a. c. a avut loc la Sibiu o întâlnire a reprezentanților învățământului superior care formează restauratori¹. Scopul declarat al întâlnirii a fost acela de a preconiza pregătirea restauratorilor în lumina Cartei de la Bologna². Aceasta încearcă să orienteze pregătirea universitară a restauratorilor (în fapt întregul sistem de învățământul superior) în trei cicluri: colegiu, masterat, doctorat cu durate prestabilite 2-3 ani.

Era a doua întâlnire³ de acest fel în mai puțin de un an. Stăruință legitimă pentru că învățământul care pregătește restauratori are nevoie urgentă de măsuri radicale de îmbunătățire.

Ceea ce surprinde însă, este graba cu care universitarii au acceptat necritic o soluție discutabilă cum este Carta de la Bologna, despre care se spune că este preconizată mai curând de birocrații Comunității Europene decât de specialiștii ei. Pentru că la întâlnire ar fi fost cu mult mai util dacă s-ar fi dezbătut consecințele negative care vor decurge prin adoptarea Cartei și s-ar fi făcut propuneri pentru a urni pregătirea universitară a restauratorilor din punctul mort în care se află stabilindu-se direcțiile în care ar trebui acționat în acest sens. În sfârșit cred că era necesar să se arate și modul în care s-ar putea înlătura interferențele dăunătoare ale specialiștilor în istorie, arte etc. care se amestecă nejustificat în gestionarea pregătirii restauratorilor.

În realitate scopul urmărit al întâlnirii a fost acela de a solicita Ministerului Culturii să renunțe la

actualul mod de formare a restauratorilor prin sistemul culturii și să recunoască implicit diplomele eliberate de universități fără a mai pretinde posesorilor acestora să parcurgă un stagiul suplimentar de pregătire.

Spre deosebire de protagoniștii Întâlnirii de la Sibiu, eu nu mă număr printre admiratorii Cartei de la Bologna. Este o formulă pripită și nefundamentată care va avea consecințe negative privind calitatea procesului de pregătire. Pentru că, trei ani universitari nu pot pregăti temeinic un restaurator, cel puțin pentru tehnicile mai pretențioase cum sunt restaurarea picturilor în ulei, a celor în tempera, a sculpturii policrome, textilelor, hârtiei și legăturii de carte etc⁴. Nu trebuie uitat că perioada consacrată pregătirii de bază, a acelei perioade în care viitorul restaurator parcurge toată sfera cunoștințelor necesare pentru a practica profesia, este colegiul. Celelalte forme, masteratul și doctoratul nu contribuie la acest proces decât prin adâncirea anumitor zone de cunoaștere. Cu alte cuvinte, dacă nu poți forma în colegiu un restaurator bun nu o vei mai putea face în timpul masteratului și doctoratului. Dar se poate pregăti un medic, un inginer, un arhitect, un restaurator etc. bun, în numai trei ani? Deja medicina, arhitectura, vor fi și altele, s-au și pronunțat în acest sens cerând imperios menținerea perioadelor de pregătire consacrate (cinci ani)! De ce n-am face-o și noi?

În plus, efectele negative ale prescurtării duratei de pregătire vor fi mult amplificate și de unele particularități –

eu le-aș spune metehne – ale sistemului universitar românesc: Curriculum-ul, îndopat cu nenumărate discipline, fără legătură cu pregătirea propriu-zisă, absența unui sistem universitar unitar, omogen și complementar de pregătire a restauratorilor: lipsa bazei materiale proprii – ateliere, laboratoare, care ar necesita dotări de sute de milioane de dolari – ca să nu mai amintesc și de mentalitatea protagoniștilor care de obicei viciază rezultatele oricărui program.

Înainte de a examina aceste probleme mai atent este necesar, cred, să lămuresc unul din argumentele invocate pentru desființarea pregătirii restauratorilor din România în sistemul culturii. În Comunitatea Europeană, se spune, în memoriu, conservatorii și restauratorii sunt pregătiți numai în sistem universitar. Inexact (și nu întâmplător). În primul rând Comunitatea Europeană nu pregătește conservatori pentru că **aceștia nu există ca funcție**. Confuzia protagoniștilor de la Sibiu se datorează, cred, faptului că în Europa, dar mai ales în Canada și Statele Unite, restauratorii sunt definiți atât ca restauratori cât și conservatori. Dar despre această problemă ceva mai departe în cuprinsul acestui articol.

Apoi, în Europa, pregătirea restauratorilor prezintă forme diferite de la o țară la alta. Fiind “în fașă”, se fac tatonări, au loc încercări, reveniri etc. Cu excepția Ungariei⁵ pregătirea restauratorilor se desfășoară concomitent în sistem universitar, totuși insuficient dezvoltat, precum și în forme alternative: ateliere particulare, laboratoare muzeale, în sistemul culturii etc. Astfel, ca să dau doar un exemplu. Unul din cele mai bune laboratoare pentru restaurarea descoperirilor arheologice din Europa, cel de la Muzeul roman din Mainz, Germania, pregătește excelenți restauratori în acest domeniu⁶. Acest exemplu, ca și modul în care pregătirea

în sistemul culturii din România funcționează, demonstrează cât de utile sunt soluțiile alternative și complementare care nu trebuie eliminate ci, eventual, mai bine organizate.

Este neapărat necesar ca în acest sens să invocăm ca argument hotărâtor faptul că restauratorii europeni se pregătesc în sistem universitar? Ei și? Chiar dacă ar fi așa, dar nu e, dacă noi am dezvoltat un alt sistem și încă unul performant, să renunțăm la el de dragul Comunității Europene?

Ne dă afară din Europa dacă vom continua să pregătim restauratori într-o formă neagreată de „înțelepții” de la Sibiu⁷? Ne temem de concurență? Dar nu constituie concurența unul din pilonii societății occidentale? Anglia a fost dată afară din Europa pentru că nu a adoptat Codul lui Napoleon și pentru că justiția engleză operează pe un sistem bazat pe cutume?

În fond, în ce constă această invocată superioritate a pregătirii universitare a restauratorilor din România? Cred că nu reprezintă altceva decât o declarație de circumstanță stabilită pe o șubredă bază imaginară. Dar reproșul cel mai fundamentat care i se poate aduce este acela că **pregătirea restauratorilor nu este structurată într-un sistem**. Iar absența sistemului atrage după sine numeroase efecte: procesul de formare este dispersat, neechilibrat, incomplet, neunitar; nu este nici interdependent și nici coordonat.

Astfel, deși în țară funcționează numeroase facultăți (Sibiu, Alba Iulia, Cluj, Oradea, București, Iași, facultățile de teologie de la Iași și București), cu excepția Sibiului⁸, acestea formează, în general, restauratori în doar două domenii, aceleași la cele mai multe: murală și tempera. De aici rezultă mulți restauratori în murală și tempera, foarte puțini pentru metale, lemn, pictura în ulei și deloc pentru celelalte șapte tehnici de restaurare. Iată ce se

5 Sistemul maghiar a fost organizat cu multă inteligență într-o lungă perioadă: este unitar, omogen, concentrat într-un singur centru universitar, durata **5 ani**, bază materială completă, corp didactic selectat cu multă atenție.
6 Acest laborator editează și o foarte bună revistă de restaurare “Arbeitsblätter für Restauratoren”
7 Surprinzător fiindcă cea mai mare parte a protagoniștilor Întâlnirii de la Sibiu au fost ei însăși formați – cine spune că nu bine? – în sistemul culturii pe care, cu ușurință, au ajuns să-l renege! Să fie pentru că-i lipsește aura universitară?
8 Nici acest centru nu formează restauratori în toate tehnicile

9 Viziunea este indisolubil legată de coordonare.

Lipsește viziunea pentru că este absentă coordonarea care coordonare este imposibil de făcut în condițiile autonomiei universitare!

10 Acestea nu sunt singurele anomalii. Iată, doar un exemplu! La Iași în curriculum figurează cursuri care ar trebui să facă parte din cursul general de **Tehnologia restaurării**:

Teoria restaurării cu 168 de ore (ce-i facem filozofi sau restauratori?) și

Documentația restaurării 224 de ore, ceea ce este excesiv, raportat la timpul afectat Metodologiei restaurării (doar câteva sute de ore!) și de ce Metodologia restaurării și nu Tehnologia restaurării?

11 **Încărcarea programelor și fărâmițarea excesivă** cu discipline, care nu au relevanță pentru specializarea urmărită, este o altă trăsătură a învățământului superior din România.

poate întâmpla dacă facultățile de restaurare se înființează la întâmplare, fără nici o viziune⁹.

Pregătirea universitară suferă și de alte numeroase maladii care o fac nefuncțională: curriculum-uri neadecvate, absența aproape totală a laboratoarelor în condițiile în care restauratorii nu se formează în amfiteatre și săli de seminar, pregătire practică insuficientă, absența criteriilor de promovare a corpului didactic etc.

Curriculum-urile sunt foarte diferite și evident inegale. Trăsătura lor comună este totuși – cu mici excepții dar și acestea sunt relative – inadecvarea. Pe de altă parte sunt împănate copios cu fel de fel de discipline care nu au relevanță pentru pregătirea viitorului restaurator. Ceea ce reduce mult din timpul pregătirii de specialitate și așa redusă din alte cauze.

Relevantă, în acest sens, este programa Universității din Alba Iulia unde viitorul restaurator are la dispoziție pentru formarea sa doar 22,77% din timpul celor patru ani de studiu. Celelalte 77,23%? Ei bine, discipline ca: **Arta Populară Românească; Țările române în secolul luminilor; Societate, biserică, stat; Introducere în științele politice; Limba latină** și de ce nu și **Arta minorităților naționale**. Plus numeroase istorii: a României și Universală, dar nu în general, ci pe epoci veche, feudală, modernă, contemporană etc. Se vede că este un curriculum “croit” de profesori de istorie care au colegi, prieteni, vecini, cumetri care vor fi fie la rândul lor profesori universitari! De ce nu și la restaurare?

Și astfel în timp ce viitorii restauratori își largesc sfera de **cunoștințe generale** nimeni nu se mai gândește că aceștia trebuie să învețe bunăoară, **chimia materialelor și tehnologia restaurării** care sunt fundamentale pentru un restaurator!

Poate, s-ar putea obiecta, că, să zicem, la Sibiu nu se întâlnesc astfel de anomalii. Poate. Dar dacă au loc într-un centru – și nu este singurul! – nu pune aceasta în discuție întregul sistem universitar? Pentru că pe diplomele absolvenților nu va fi menționat faptul că respectivii au făcut mai multă istorie decât restaurare¹⁰!

În aceste condiții, după aplicarea Cartei, perioada de pregătire a viitorului restaurator se va reduce și mai mult.

Pentru că sistemul este astfel conceput încât cei care hotărăsc cum trebuie să se pregătească restauratorii nu sunt specialiștii din domeniu ci outsidersii. Adică neaveniții. Așa cum din păcate se întâmplă adesea în societatea românească.

Iată și o mostră a modului în care se hotărăsc lucrurile în mediul universitar.

Am fost 10 ani lector la Colegiul de muzeologie al Universității din Târgoviște care pretindea (altceva n-a demonstrat) că urmărește specializarea în muzeologie și conservare. Dar cum ar fi putut face acest lucru dacă programul de pregătire era ticluit de profesori de istorie? Aceștia au încărcat Curriculum-ul cu 26 de discipline. Să fie! Câte ceva din fiecare și nimic din toate. O fărâmițare excesivă¹¹. Din cele 26 discipline doar 9 aveau legătură cu profilul viitorilor “specialiști”. Restul? Istorii. Ca la Alba Iulia și în alte părți, ca și cum nu s-ar fi făcut destulă istorie la Facultățile de istorie ale universităților respective. Aceiași profesori au numit în Comisiile de absolvire, pentru muzeologie și **conservare**, trei doctori, tot în istorie! Se pricepeau la conservare? Ei, doar erau doctori! În aceste condiții toate încercările noastre de a îmbunătăți programa au rămas fără ecou. Ne-am adresat atunci Ministerului Învățământului dar acesta și-a declinat competența invocând autonomia universitară. Care e bună dar nu într-o țară cu apucăturile

noastre. Și acest aspect nu este singurul revers al autonomiei universitare.

Durata adecvată de pregătire a unui restaurator constituie unul din principalii factori pentru pregătirea lui temeinică. Pentru că, condiționează, deopotrivă, volumul de cunoaștere, asimilarea întregului spectru de tehnici de intervenție ca și acumularea unei experiențe, indispensabile pentru a lucra independent.

Pe anumite planuri restaurarea poate fi comparată cu chirurgia, ambele, domenii de mare risc. La ambele sunt necesare mecanisme de apărare împotriva efectelor întotdeauna dăunătoare care pot rezulta din intervențiile greșite, induse de o **insuficientă cunoaștere și mai ales, din lipsa de experiență.**

Dar, în timp ce chirurgia și-a pus la punct arme de apărare adecvate: rezidențiatul, intervenții în echipă, în care prima mână este întotdeauna cel cu experiență confirmată, fapt care reduce la minimum accidentele care pot apare întotdeauna, firească, în această profesie pretențioasă și plină de riscuri. Din păcate restaurarea nu și-a dezvoltat mijloacele de apărare împotriva acestor riscuri. Nu este cazul să dezbaterem aici și de ce. În aceste condiții la terminarea programului de pregătire restauratorul trebuie să aibă și o oarecare experiență care să-l facă apt să lucreze independent.¹²

Bine veți replica, riscurile nu pândesc deopotrivă și pe restauratorii formați în sistemul culturii? Da și nu!

Între cele două sisteme există o mare diferență, diferență care face regula. Certificatul de absolvire universitară se dă aproape exclusiv pe baza **nivelului de cunoaștere**, dacă se face și această evaluare cu mare grijă. Însă în restaurare, ca în chirurgie, acest lucru nu este suficient. Cunoașterea trebuie asociată întotdeauna cu experiența practică. Ori ceea ce lipsește absolventului universitar este tocmai experiența practică, cea care

formează ochiul și mâna. Și aceasta pentru că programele nu au fost făcute pe baza unor baremuri obiective, obligatorii pentru formarea unui restaurator lipsindu-le timpul și condițiile necesare pregătirii practice.

Programele de pregătire sunt stabilite aleatoriu și arbitrar, singurul criteriu de evaluare a pregătirii restauratorului rămânând durata studiului, adică cei patru ani (care în curând vor fi trei). Ai învățat sau nu, știi sau nu știi, ai suficientă pregătire practică sau nu, nu mai contează din moment ce s-a stabilit că după patru ani ai diploma de restaurator la purtător și ești bun să restaurezi cele mai valoroase și mai dificile bunuri culturale din patrimoniul național¹³.

Problema s-ar putea soluționa convenabil în condițiile în care absolventul ar urma să lucreze într-un laborator în care există un colectiv cu mai mulți specialiști în aceeași disciplină. Din păcate numărul laboratoarelor care dispun de mai mulți specialiști în aceeași tehnică este foarte mic. O soluție alternativă ar fi ca specialistul care lucrează singur să nu restaureze bunuri culturale de valoare deosebită câțiva ani după absolvire. Dar nimic și nimeni nu poate garanta respectarea acestei interdicții. Așa încât măsura luată de Ministerul Culturii ca absolvenții sistemului universitar să-și completeze pregătirea în sistemul culturii rămâne singura care soluționează corespunzător atât nivelul de pregătire cât și, mai ales, experiența.

Dar, nu la fel stau lucrurile și cu absolvenții pregătiți în sistemul culturii? Nu!

Pentru că în sistemul culturii se acordă pregătirii practice o atenție deosebită. Ceea ce este remarcabil în acest sistem este flexibilitatea duratelor de pregătire ale candidaților. Aceștia se pregătesc atât cât este **necesar** pentru atingerea plafonului de cunoaștere și de realizare a experienței **necesare**. Durata este deci în funcție

12 În acest sens unele universități americane au prevăzut, ca după terminarea programului de pregătire și înainte de examenul de diplomă, absolvenții să facă practică în diferite laboratoare muzeale timp de un an.
13 Pentru comparație: perioada de pregătire la Budapesta este de cinci ani, în curriculum figurând doar disciplinele care contribuie efectiv la formarea restauratorilor! Ca să nu mai vorbim că acolo nici nu poate fi vorba de interferența specialiștilor din alte domenii care hotărâsc, în felul lor, ce și cum trebuie învățată restaurarea.

de dificultățile tipurilor de restaurare în care se specializează și de capacitatea de a-și forma ochiul și mâna, foarte diferite de la un candidat la altul. Hotărâtor în acest sens este **nu scurgerea timpului, ci durata reală de pregătire pe care o stabilește conducătorul practicii candidatului.** Numai acesta poate spune, pe baza unor observații îndelungate, când anume cel care se pregătește a atins plafonul necesar, de cunoaștere și experiență, și consideră pregătirea încheiată.

Această flexibilitate constituie atutul principal al pregătirii în sistemul Ministerului Culturii. Și este în mod absolut un criteriu fundamental.

Și modalitățile, în care se face evaluarea finală a pregătirii restauratorului în sistemul culturii, este diferită. Acordarea atestatului de restaurator se obține numai după parcurgerea a două etape de verificare. Pentru prima etapă, pretestarea, candidatul alege, împreună cu conducătorul de practică, obiectele care vor fi restaurate pentru examenul de absolvire. După ce elaborează dosarele de restaurare participă la Comisia de pretestare. Restauratorul prezintă Comisiei problemele, tratamentele și intervențiile de restaurare care se impun, substanțele și materialele necesare (concentrații, durate etc.). Acesta primește aprobarea să le restaureze doar atunci când Comisia s-a convins că stăpânește temeinic problemele, iar soluțiile și tratamentele preconizate sunt cele mai bune. Apoi se prezintă la cele trei colocvii (tehnologia restaurării, chimia materialelor și conservarea preventivă) cu care prilej se verifică cât de temeinică este pregătirea sa.

Examenul este considerat ca dur. Candidatul este pur și simplu întors pe toate fețele. El trebuie să facă față unui baraj de întrebări, să explice, mai ales, alternativele și să motiveze alegerea demersurilor de restaurare.

Perioada în care se efectuează restaurarea pieselor este, de asemenea variabilă, funcție de problemele și de dificultățile pe care le prezintă acestea. În final se prezintă Comisiei obiectele restaurate. Aceasta este ultima probă și este hotărâtoare. Abia după ce **Comisia de atestare** constată că lucrările de restaurare au fost bine executate, se consideră încheiată pregătirea restauratorului.

Întâmplător am asistat la Sibiu la un episod al examenului de diplomă: prezentarea lucrărilor de restaurare. Mărturisesc că am fost surprins de rapiditatea în care a avut loc acest moment, poate cel mai important al întregului examen. **În mai puțin de o oră** patru candidați au prezentat un număr mare de obiecte restaurate. Fără nici o întrebare, fără explicații de genul „de ce așa și nu altfel” etc. E adevărat, toată lumea se grăbea! Era seară și absolvenții trebuiau să pregătească petrecerea care încununa cei patru ani de studii, iar „profesorii” să participe la o consfătuire consacrată ... ați ghicit, pregătirii restauratorilor! Și asta la cea mai bună facultate din sistemul universitar!

Iată, așa dar, într-un scurt periplu expuse câteva din numeroasele neajunsuri în pregătirea universitară a restauratorilor.

Și „reformatorii” de la Sibiu declară că doar acest sistem să funcționeze! E de ajuns să spun că sistemul Ministerului Culturii, pus la punct încă din anul 1973, a dovedit prin rezultate și nu declarații, că este un sistem performant. Acest sistem a pregătit peste o mie de restauratori care în cei 30 de ani au reintrodus în patrimoniul național sute de mii de obiecte degradate și au salvat de la o distrugere iremediabilă zeci de mii de descoperiri arheologice.

Cât privește calitatea restaurărilor făcute, nu văd altă cale pentru ca “înțelepții” de la Sibiu să se lămurească, decât aceea de a examina cu atenție restaurările făcute și

documentațiile rezultate. Poate chiar obiectele restaurate de ei înșiși. În aceeași ordine de idei se înscriu și aprecierile specialiștilor străini privind nivelul de pregătire al restauratorilor din România. Dar acreditarea, ca expert în restaurare, atribuită de Ministerul Culturii la peste 90% din restauratorii formați în sistemul culturii, nu ne vorbește tot de eficiența acestui sistem?

Tot din rândul acestora s-au recrutat și încadrat și lectorii care predau restaurarea în învățământul superior! Pentru că, cu excepția muraliștilor, toți lectorii care pregătesc studenții provin din rândurile aceluiași restauratori. Atunci, una din două. Ori sistemul culturii l-a pregătit bine, sunt de valoare și ca atare pot preda în învățământul superior și o fac bine, ori nu au fost bine pregătiți, dar atunci ce mai caută în sistemul universitar¹⁴?

Iată deci, cum, din dorința de a susține o idee, în absența unor argumente și dovezi irefutabile, se blamează un sistem și se idealizează un altul (și nu cel care ar merita cu adevărat).

Trebuie să demonstrezi și nu să declari sentențios și arogant că sistemul în care lucrezi tu este cel mai bun! Dar să mai propui și desființarea celui alt care timp de 30 de ani și-a dovedit utilitatea este greu de înțeles.

Personal nu găsesc nici o scuză – necunoașterea, neinformarea, incompetența – care să explice această inadmisibilă și necolegială comportare.

Așa dar nu este suficient să preconizezi pregătirea universitară a restauratorilor. Trebuie să ai **grijă și cum organizezi** aplicarea mecanismelor care constituie esența ei: curriculum-ul, raportul dintre teorie și practică, durata cursurilor, modul în care sunt promovați lectorii (criteriile de promovare) punerea la punct a infrastructurii (laboratoare, ateliere, dotări, amenajări funcționale) și multe alte elemente de condiționare. Deci

randamentul pregătirii nu este dat doar de faptul că aceasta se face în învățământul superior! Ci de modul în care funcționează sistemul și, mai ales, de rezultate.

Pentru că noi avem o lungă și nefericită experiență în copierea formelor de organizare socială occidentală. Ori, s-a văzut, nu este suficient să adopți formal un model pentru a obține aceleași rezultate. Pentru că aproape întotdeauna am fost atenți la forma modelului și am ignorat fondul lui. A spus-o de atâtea ori Maiorescu cu **teoria formei fără fond**, într-o perioadă când țara noastră avea mare nevoie de modele pentru a se dezvolta.

Iată că-mi vine în minte și un exemplu recent. Promovarea profesională, factor care are o importanță crucială pentru evoluția societăților civilizate. Promovarea prin concurs dă rezultate excelente în Statele Unite, Anglia, Olanda, Finlanda, Ungaria chiar. Nu însă și la noi! Pentru că, criteriile obiective care “cântăresc” competența celui promovat – chiar și în învățământul superior – sunt înlocuite cu “pile, telefoane, aranjamente de culise, relații de cumetrie” sau pur și simplu prin comisii constituite „ad hoc” pentru a promova o anumită persoană. Apucături arhicunoscute aplicate la scara întregii societăți, folosite cu o fervoare pentru o cauză mai bună. Și ne mai și plângem că mecanismele vieții sociale românești scârțâie și că suntem pe ultimul loc în Europa din prea multe puncte de vedere.

Sau: ce competență a obținut un lector de la o Academie de Arte din țară, specializat în restaurarea picturii în tempera, cu un masterat acordat de o Facultate de Biologie? Dar cu acel masterat – care nu adaugă o iotă nivelului său de cunoaștere – el îndeplinește una din condițiile menținerii sale în învățământul superior! Ce altceva dovedește acest lucru, decât că ceea ce contează, la

¹⁴ Încă nu avem nici măcar un singur exemplu de absolvent al învățământului superior care în 15 ani să fi fost desemnat șef de laborator sau care să dețină o poziție care să confirme teoria mult mai bune pregătiri a universitarilor. Și dacă restauratorii formați în sistemul culturii (neuniversitar) sunt cei mai buni profesori în învățământul superior ce se poate reproșa acestui sistem ca să merite blamul universitarilor din Sibiu?

15 În sfârșit, un ultim argument.

În Codul ocupațiilor din România (COR) conservarea și restaurarea sunt menționate distinct:

Conservator opere de artă și monumente și Restaurator/metale, ceramică, textile, pictură în ulei etc. etc. În

muzeu sunt angajați conservatori care se ocupă (sau ar trebui) numai de conservare. Deci nu există profesia de **conservator-restaurator**

decât în mintea celor care nu pot face această distincție elementară.

Sistemul de pregătire al Ministerului Culturii

organizează programe speciale pentru formarea conservatorilor. Durata unui program – 2 ani.

16 A. Moldoveanu, **Conservarea preventivă a bunurilor culturale**, ediția 2-a, 2004.

17 A. Moldoveanu, **Conservarea și restaurarea bunurilor culturale, activități specifice și inconfundabile**, Revista Muzeelor nr. 1/2005, pag. 5-9

18 E adevărat că la unele facultăți figurează și cursuri doar de conservare.

unii, din păcate la cei mai mulți, este doar **forma** și nu **fondul** problemelor? Conservarea nu putea scăpa ambițiilor reformatorilor noștri. Dar o fac fără să înțeleagă măcar că, conservarea nu trebuie confundată cu restaurarea.

Oricum eu unul nu înțeleg însă cum se face că în timp ce la întâlnirea de la Sibiu s-a vorbit despre pregătirea conservatorilor și a restauratorilor în facultățile de restaurare, la nici una nu este menționat nici un program în acest sens? Sau se consideră că a învăța să restaurezi un obiect sau altul este suficient pentru a fi conservator? În acest caz ce competențe în domeniul conservării se formează dacă în program nu figurează nimic despre factorii care induc degradarea bunurilor culturale, despre mecanismele și procesele prin care se realizează aceasta, efectele și mai ales remediile, adică măsurile de conservare preventivă care trebuie aplicate?

Oare să fie atât de greu de înțeles ca, conservarea este o disciplină specifică, de sine stătătoare cu sferă proprie, probleme și soluții specifice, complet diferite de cele ale restaurării? Ca atare ca să devii conservator trebuie să înveți altceva decât înveți la restaurare¹⁵.

Lucru pe care l-am **explicat**, în manual¹⁶ ca și cu alte prilejuri. Ultima dată la sesiunea de la Budapesta din ianuarie 2005¹⁷. Greu de înțeles de ce a rămas neînțeleasă această problemă pentru cei din învățământul superior. Și doar la Budapesta, inițiatorul întâlnirii de la Sibiu a făcut oficiul de translator al comunicării! E adevărat că acesta este chimist, dar oricum, problemele au fost expuse destul de clar.

Și dacă nu s-a înțeles diferența dintre conservare și restaurare atunci nu s-a înțeles nici diferența dintre modul, total diferit, în care a fost concepută conservarea în România și în restul Europei.

În muzeele din străinătate, de conservare se ocupă cine poate, când poate, unde poate, cum știe sau se pricepe, unii la unele alții la altele: muzeografii, analiștii (chimiștii laboratoarelor), restauratorii, (din când în când), precum și alte persoane din perimetrul muzeului!

În România sistemul a fost conceput altfel. Acum mai bine de 30 de ani, la propunerea mea, s-a înființat funcția de conservator muzeu ca o profesie nouă, de sine stătătoare. Atribuțiile acesteia fiind blocarea acțiunii tuturor factorilor, de mediu, biologici, uman etc. implicați în procesele de degradare a bunurilor culturale. Aceștia trebuie să controleze permanent factorii microclimatici (umiditatea și temperatura), lumina și să asigure depozitarea, manipularea, ambalarea și transportarea bunurilor culturale potrivit Normelor de conservare. Pentru că acestea trebuie manipulate, etalate, depozitate etc. în funcție de particularitățile lor morfologice, de starea lor, pe baza unor reguli foarte stricte care trebuie învățate. **Evident că acestea nu se învață odată cu restaurarea**¹⁸.

Cântărind bine cele două forme nu-i greu de înțeles superioritatea evidentă a modelului românesc. Și atunci, să-i abandoneze pentru că unii universitari nu l-au înțeles încă? Și dacă nu înțelegi care sunt competențele conservatorului, cum îi vei stabili curriculum-ul de pregătire?

O confirmare a modului confuz în care este văzută această problemă în mediul universitar, în ansamblu, ne-o prezintă următorul caz.

La Alba Iulia, un absolvent a urmat un program de un an, de **“specializare în conservare și restaurare”**. Când a fost angajat la Muzeul Țării Făgărașului a prezentat o astfel de dovadă. Specializare nu într-o problemă de conservare sau de restaurare, a unei tehnici anume, ci în **toată conservarea și restaurarea!** O viață nu i-ar ajunge pentru o asemenea

specializare! O asemenea confuzie¹⁹ nu are ce căuta în mediul universitar care, nu pretind reformatorii noștri, este singura cale de formare a unor restauratori și conservatori foarte bine pregătiți. Mă rog, declarații fără acoperire se pot face.

În concluzie, ce se poate spune despre acest raport? Pe scurt. Este incomplet, neargumentat, neavenit, deci inutil. Creator de confuzii și de efecte dăunătoare greu de evaluat.

Îmi exprim regretul că la elaborarea lui au participat și restauratori formați prin sistemul culturii, sistem care i-a creat, le-a dat o nouă orientare în viață și le-a dat posibilitatea să restaureze – fără greșeli evident – mii de valori de patrimoniu. Nu cred însă că au participat și reprezentanți ai laboratoarelor din Iași, Muzeului de Artă din București, Muzeului Militar Național, Complexului Muzeal Bucovina din Suceava (cu un foarte bun colectiv specializat în restaurarea textilelor arheologice – cel mai dificil gen de materiale de restaurat) și ai altor laboratoare din țară care pot fi considerate centre de excelență în pregătirea restauratorilor.

Sistemul de pregătire al culturii este foarte bun, eficient și mai ales util. Mai mult, chiar. Admiterea absolvenților universităților în rețeaua națională de restaurare va trebui să se facă în continuare pe baza unor verificări riguroase a nivelului de cunoaștere și experiență al acestora. Restaurarea nu este un spectacol media care să se poată desfășura în orice condiții pentru că protagoniștii au studii superioare! Deocamdată nimic și nimeni nu a controlat calitatea absolvenților învățământului superior, dacă aceștia sunt ceea ce pretind diplomele care li se eliberează. Pentru că atunci când cineva a făcut-o s-au văzut rezultatele! (Vezi concursul Consiliului Superior al Magistraturii!)

De altfel nu pot decât să-mi exprim nedumerirea pentru faptul că nici o universitate nu a avut până acum curiozitatea, deși avea o obligație în acest sens, de a întreba beneficiarii serviciilor pe care pretind că le fac societății, ce părere au despre calitatea profesională a absolvenților ei! Altfel, mergându-se pe drumuri paralele, nu se va ajunge niciodată la colaborarea, obligatorie, dintre cei care prestează servicii și cei care beneficiază de acestea. Iar în afara acestei colaborări ce altceva poate rezulta decât sterilitate?

În încheiere aș vrea să subliniez că atunci când abordezi o problemă de o asemenea importanță trebuie să fii nu numai foarte bine documentat dar și obiectiv. Pentru că improvizațiile și declarațiile arogante gen **“cât de mari/buni suntem, pentru că suntem universitari”** nu vor fi niciodată în măsură să constituie nici măcar o bază de discuție, cu atât mai puțin remedii pe măsura importanței problemelor pe care pretinde că le soluționează. Pentru a realiza acest deziderat, cred, însă că este nevoie de mult mai multe atuuri decât calitatea de lector în învățământul superior.

Acestea sunt **doar o parte** a problemelor pregătirii restauratorilor din învățământul superior în țara noastră. Și ele nu vor fi, în veci, soluționate dacă vom adopta, formal, formule care funcționează într-o societate bine organizată dar care devin inoperante, în mediul românesc.

Și acum, revenind la întrebarea din titlu. Învățământul superior ar putea suplini actualele forme de pregătire ale restauratorilor, doar în măsura în care s-ar **constitui ca sistem**, - o treabă complicată, greu de realizat, în condițiile autonomiei universitare. Apoi, va trebui să elimine numeroasele curențe - unele menționate mai sus.

Și, în sfârșit, să rezolve problema formării unui bun restaurator în doar trei ani.

19 Și totuși! Aceeași confuzie regretabilă o întâlnim și într-o solicitare a Universității din Iași adresată Ministerului Învățământului “Domeniul de conservare-restaurare a operei de artă, cu această titlatură se regăsește ca atare și funcționează în învățământul universitar european”.